

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМ. В.М. КОРЕЦЬКОГО

На правах рукопису

КАПІЦА ЮРІЙ МИХАЙЛОВИЧ

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕДАЧІ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Спеціальність 12.00.02 - державне право
та управління; державне будівництво;
адміністративне право; фінансове право

АВТОРЕФЕРАТ

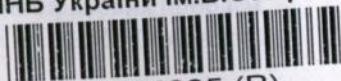
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук

Київ - 1995

842
347
Дисертація є рукописом.

Робота виконана у відділі управління Інституту держави і права Національної академії наук

ДВ 33.307
ЛНБ України ім. В. Стефаника

00761335 (P)

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК кандидат юридичних наук
Наумов Володимир Леонідович

ОФІЦІЙНІ ОПОНЕНТИ доктор юридичних наук, професор
Калюжний Ростислав Андрійович

доктор юридичних наук
Довгерт Анатолій Степанович

ПРОВІДНА ОРГАНІЗАЦІЯ Київський державний економічний
університет

Захист відбудеться 10 листопада 1995 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 016.29.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України за адресою: 252001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці інституту.

Автореферат розіслано 10 жовтня 1995 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.У.—

УСЕНКО І.Б.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь дослідженості тематики дисертації. Технологічне оновлення є одним з найбільш важливих завдань економічної реформи в Україні. Саме здатність України здійснити технологічні нововведення визначить конкурентноспроможність її економіки у світі та вирішить дилему: чи залишиться Україна у світовому розподілу праці країною експорту сировини, напівфабрикатів, енергоємних виробництв, або зможе реалізувати наявний науково-технічний потенціал, досвід, високу кваліфікацію кадрів, стане країною наукоємної орієнтації.

Досвід країн, розвинутих у технологічному відношенні, свідчить, що успіх нововведень у ринкових умовах можливий на основі прийняття концепції "процесу реалізації продукту", яка передбачає інтеграцію наукової, технологічної та індустріальної політики держави та охоплює всі стадії інноваційного процесу: від зародження ідеї - до втілення її у виробі, реалізації на ринку. Актуальним є розгляд особливих ланок цього процесу, що пов'язані з ризиком, найбільш конфліктним протистоянням сторін, - точок передачі знань у тій чи іншій формі від одних суб'єктів іншим: від автора - роботодавцю; від установи, фірми - підприємству шляхом ліцензій, патентів, ноу-хау, обладнання; від підприємства через наукоємну, високотехнологічну продукцію споживачеві.

Усвідомлення проблем, що пов'язані з подібною передачею в Україні, та вибір оптимальних форм державного впливу може визначити успіх процесу передачі знань (технологій) або призвести до розриву цього процесу. Рішення зазначеної проблеми пов'язане з розробленням та прийняттям державної концепції науково-технологічного розвитку України, створенням дійового правового механізму її реалізації. Виробленню такого механізму значною мірою сприяють наукові праці у галузі державного управління та правового регулювання розвитку науки і технологій А.В. Венгерова, М.М. Богуславського, Н.М. Мироненко, В.Л. Наумова, М.В. Онищука, О.А. Підпригори та інш. Однак нові фактори, що пов'язані з ринковими змінами у суспільстві, потребують подальшого поглибленого опроцювання проблеми організаційно-правового забезпечення передачі технологій. Так, прийняття в Україні моделі передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності між автором та роботодавцем, що не відповідає реальним економічним умовам, може призвести до падіння творчої активності, слугуватиме одним із факторів витоку технологій за кордон. Потребує визначення правова політика щодо використання об'єктів інтелектуальної власності, які створюються за рахунок державних

коштів.

Актуальним є вироблення єдиного підходу до розподілу повноважень по фінансовому забезпеченню передачі технологій між різними центральними відомствами, а також центральними та місцевими органами державного управління. В умовах формування приватного сектору економіки виникає необхідність визначення функцій відомств щодо передачі технологій приватним підприємствам, а також регламентації взаємовідносин державних наукових організацій та нових типів підприємницьких структур: малих підприємств та кооперативів.

Технологічна незалежність, основа розвитку країни наукоємної орієнтації, потребує відповідного правового регулювання використання в Україні іноземних технологій, що можуть бути як важливим фактором економічного росту, так і засобом експансії, вивозу з країни капіталу, а також визначення належного обсягу державної підтримки експорту високотехнологічної продукції. Особливе значення для успішної реалізації процесу технологічного оновлення має збалансована правова політика відносно провідного непрямого методу державного впливу - податкового регулювання передачі технологій. Саме ця політика до цього часу в Україні практично відсутня. Потребує вдосконалення правове забезпечення кредитування передачі технологій.

Метою роботи є проведення комплексного дослідження питань організаційно-правового забезпечення передачі технологій в Україні та вироблення на цій основі практичних пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин, вдосконалення організації державного управління передачею технологій.

Завдання дослідження складали:

1. Аналіз правового забезпечення внутрішньофірмової передачі об'єктів інтелектуальної власності між працівником та роботодавцем; використання об'єктів інтелектуальної власності, що створюються за рахунок державних коштів.

2. Розгляд питань вдосконалення організаційно-правового забезпечення діяльності органів державного управління в галузі фінансової підтримки передачі результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт від наукових організацій підприємствам, у тому числі малим венчурним організаціям; освоєння підприємствами нових технологій.

3. Дослідження питань державного регулювання імпорту технологій та іноземних технологічних інвестицій в Україні, експорту технологій.

4. Оцінка повноти та результативності регулювання процесу передачі технологій податковим законодавством. Визначення ступеня державної кредитної підтримки технологічного оновлення виробництва.

Об'єктом дисертаційного дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі передачі технологій. Предмет дослідження складають питання організаційно-правового забезпечення внутрішньофірмової та межфірмової національної та міжнародної передачі технологій.

При цьому під передачею технологій згідно з визначенням міжнародних організацій ООН ЮНКТАД, ЮНІДО, досвіду законодавчого регулювання в зарубіжних країнах розуміється передача майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності між працівником та роботодавцем; передача ліцензій, патентів, технічної документації, обладнання, послуг між науковими організаціями та підприємствами, а також між самими підприємствами; передача готової високотехнологічної продукції споживачеві.

Методологічну основу дослідження складають принципи, що ґрунтуються на вимогах об'єктивного аналізу явищ суспільного розвитку, окремі конкретно-наукові методи системного, історично-правового, порівняльно-правового аналізу.

У роботі використовувались джерела з проблем правового регулювання розвитку науки і технологій, фінансового права, інтелектуальної власності, трудових відносин, зокрема праці Н.М. Богуславського, А.В. Венгерова, Л.К. Воронової, А.С. Довгерта, В.Н. Жукова, Р.А. Калужного, Н.М. Мироненко, В.Л. Наумова, М.В. Онищука, О.А. Підпригори, В.П. Рассохіна, В.А. Рассудовського, економістів Н.Д. Кондрат'єва, Б.А. Малицького, Г.М. Найдьонова, В.Г. Чиркова, А. Пригожина, Й. Шумпетера та інш. Широко використовувались результати дослідження проблем державного управління, що містяться в працях В.Б. Авер'янова, І.Л. Бачіло, Ю.М. Козлова, В.В. Копейчикова, В.Ф. Опришка, М.Ф. Орзіха, М.І. Піскотіна, В.Ф. Сіренко, О.Ф. Фріцького, В.В. Цветкова та інш.

Дослідження виконувалось на основі аналізу законодавства з питань передачі технологій, оподаткування, інтелектуальної власності, інвестиційної діяльності України, Китаю, Південної Кореї, США, Франції, ФРН, Японії, інших країн, матеріалів Конференції ООН з розроблення міжнародного кодексу передачі технологій, ЮНІДО, Міжнародної організації торгівлі та інш., а також узагальнення відповідної практики.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній комплексно досліджені питання організаційно-правового забезпечення процесу передачі технологій в Україні в умовах переходу до ринкових відносин, дано аналіз найбільш актуальних, дискусійних проблем правової теорії і практики, невирішеність яких стримує технологічне оновлення країни.

Наукова новизна дослідження відображена у таких положеннях, що виносяться на захист:

1. Висновок про забезпечення успіху технологічних нововведень за умовою комплексного багатогалузевого правового впливу на всі етапи передачі технологій та пропозиції щодо прийняття системи законодавчих актів у цій галузі (с. 17).

2. Визначення змісту передачі технологій, як об'єкта державного управління і правового регулювання, як суспільних відносин, що виникають у процесі внутрішньофірмової передачі майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності між працівником та роботодавцем, міжфірмової національної та міжнародної передачі ліцензій, патентів, ноу-хау, обладнання, технічних послуг, наукоємної продукції.

3. Обґрунтування створення організаційно-правового механізму державної підтримки всього циклу передачі технологій та пропозиції щодо прийняття комплексних законодавчих актів, що регламентують роль відомства на кожному етапі циклу, передбачають комплекс непрямих регуляторів, визначають порядок формування конкретних об'єктів державної підтримки (с. 10-11).

4. Визначення функцій економічного впливу галузевих міністерств і відомств на освоєння нових технологій приватними підприємствами та надання послуг, що включає організацію фінансування технологічного оновлення виробництва; визначення напрямків кредитування бюджетними коштами, інформування підприємств про результати НДДКР, що створюються у державних НДІ тощо та пропозиції щодо їх правового забезпечення (с.11).

5. Висновок про розроблення та створення правового механізму формування загальнодержавних та галузевих науково-технологічних програм з урахуванням регіональних програм та проектів, їх координації та пропозиції про розподіл компетенції між центральним органом державного управління сферою науки і технологій та його регіональними відділеннями з організаційних та фінансових питань підтримки проектів освоєння нових технологій (с.12-13).

6. Положення про законодавче регулювання порядку створення венчурних підприємств державними науковими організаціями, механізму взаємовідносин

між ними; про закріплення права наукових організацій створювати венчурні підприємства на основі об'єктів інтелектуальної власності, що належать організації, та госпрозрахункових коштів (с. 13-14). Пропозиції щодо перетворення конструкторсько-технологічних організацій, дослідних підприємств, що неефективно використовуються, у технологічні інкубатори малих підприємств;

7. Висновок про необхідність введення спеціального правового регулювання використання об'єктів інтелектуальної власності, що створюються за рахунок бюджетних коштів. Пропозиції про передачу майнових прав на ці об'єкти автору та відповідній організації за умови контролю відомств за ефективністю використання результатів НДДКР, вирішенні ними спірних питань; забезпечення прав суб'єктів на власні інтелектуальні цінності, що використовуються під час проведення бюджетних НДДКР тощо (с. 9).

8. Обґрунтування суттєвого перегляду та вдосконалення законодавства, що регулює передачу майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності між працівником та роботодавцем, в тому числі щодо законодавчого закріплення контрактних відносин у наукових організаціях як інструмента взаємовигідної роботи адміністрації та працівника, керівників структурних підрозділів по створенню та використанню інтелектуальних цінностей (с. 7-8).

9. Висновок про необхідність введення в Україні спеціального правового регулювання імпорту технологій та іноземних технологічних інвестицій. Концепція законодавчого акта, що регламентує ці питання, яка включає, зокрема, норми, що повинні перешкоджати імпорту застарілих технологій, обладнання низької якості, технологій, подібних до існуючих вже в Україні (с. 14).

10. Визначення напрямів та форм комплексного стимулювання всіх етапів передачі технологій в Україні. Концепція модельного законодавчого акта, що регламентує ці питання і яким закріплюється поняття "нова", "прогресивна" технологія, та інш., передбачаються податкові та амортизаційні пільги в залежності від ступеня новизни технології, що використовується. Обґрунтування пільгового податкового режиму безприбуткових (некомерційних) організацій та пропозиції з його законодавчого закріплення.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Теоретичні узагальнення, що є наслідком дослідження, дають змогу обґрунтувати модель комплексного організаційно-правового регулювання процесу передачі технологій в Україні. Практичне значення дисертації полягає у можливості використання одержаних

результатів для розроблення управлінського та правового аспекту концепції науково-технологічної політики України; вдосконалення організації та діяльності центральних та місцевих державних органів у галузі підтримки передачі технологій; вдосконалення національного законодавства у галузі передачі технологій, інтелектуальної власності, податкового регулювання.

Апробація, впровадження та публікація результатів дослідження. Результати дослідження використовувались при підготовці рішень Кабінету Міністрів України, Державного комітету України з питань науки, техніки та промислової політики, Державного інноваційного фонду України у галузі інноваційної діяльності, регулювання відносин інтелектуальної власності, а також під час підготовки проекту Закону України "Про статус наукового працівника". Положення та висновки роботи впроваджені в Національній академії наук України у рамках контрактної системи організації та оплати праці, при регламентації розвитку інноваційного підприємництва

Окремі наукові положення та практичні рекомендації з питань податкового регулювання, правового регулювання використання об'єктів інтелектуальної власності, управління інноваційною діяльністю містяться у пропозиціях автора, що подані Кабінету Міністрів України, ДКНТПП України, НАН України.

Положення дисертації отримали апробацію у рамках Наради представників урядових органів країн Західної та Центральної Європи "Оновлення та розвиток міждержавних зв'язків у галузі наукової та інноваційної діяльності" (С. Петербург, 1993), на міжнародних та всеукраїнських конференціях і симпозіумах: "Досвід створення та роботи бізнес-інкубаторів (центрів підтримки малих підприємств)" (Київ, 1993), "Малий науково-інноваційний бізнес та наукоємне виробництво" (Мінськ, 1993), "Правова система України - теорія та практика" (Київ, 1993), "Практичні питання промислової власності" (Київ, 1994), "Ринок, підприємець, інвестиції" (Київ, 1994), "Технологічні та бізнес-інкубаційні центри у Центральній та Східній Європі та їх роль в інноваційному підприємстві та кооперації Заходу та Сходу" (Лейпціг, 1995). Окремі пропозиції увійшли в рішення симпозіуму "Правовой прогрес через порівняльне право: проблеми будівництва комерційного законодавства України на основі досвіду США" (Київ, 1993), всеукраїнської конференції "Правовий захист майнових інтересів авторів у світлі нових законів України про інтелектуальну власність" (Київ, 1993). За темою дисертації опубліковано 12 праць.

Структура роботи. Дисертація складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, додатків, списку літератури. Загальний обсяг дисертації 272 стор.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір теми дисертації, її актуальність і ступінь опрацювання в науковій літературі, визначаються мета та завдання дослідження, його об'єкт, предмет, наукова новизна, теоретичне і практичне значення дослідження. Наведено аналіз понять "технологія", "передача технологій", розглядається процес передачі технологій в цілому та його основні етапи з точки зору його правового регулювання та забезпечення державного управління цим процесом.

У першому розділі досліджується правове регулювання передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності між працівником та роботодавцем, питання використання об'єктів інтелектуальної власності, що створюються за рахунок державних коштів.

Проведений аналіз службового винахідництва в рамках дослідження ефективності застосування контрактної системи організації та оплати праці в наукових установах, використання результатів, що віднесені до комерційної таємниці, статистичні данні свідчать про незаінтересованість автора, наукової організації в обміні авторських свідоцтв на патенти, намагання приховати інтелектуальні цінності, що створюються. Показано, що така ситуація пов'язана, зокрема, з відсутністю в Україні належного правового регулювання створення інтелектуальних цінностей найманим працівником та їх використання, неврахування фактора, що саме автор несе основний тягар впровадження винаходу, ноу-хау.

Вивчення досвіду ФРН (концентрація прав у роботодавця), Франції (певний баланс інтересів), США (пріоритет автора), інших країн свідчить, що рішення питань про розподіл майнових прав на винаходи між працівником та роботодавцем, враховуючи економічну ситуацію в Україні, не може і не повинно повторювати норми європейського законодавства, де передача максимальних прав роботодавцю відображає як презумпцію роботодавця займатися впровадженням, вміти це робити, при наявності необхідних фінансових ресурсів, так і гідну заробітну плату автору. Доцільно використати досвід тих країн, де пріоритет належить автору - творцю інтелектуальних цінностей. Якщо договором доля винаходу не визначена, право на винахід повинен мати працівник, а роботодавець - право на одержання простої ліцензії у випадку використання працівником обладнання та матеріалів, що належать роботодавцю.

Потребує детального регулювання механізм передачі майнових прав; порядок повідомлення роботодавця про винахід; визначення моменту виникнення права на виплату винагороди, принципи розрахунку винагороди та її мінімальні розміри; виплата винагороди автору, якщо роботодавець не використовує винахід; відносини між роботодавцем та працівником, коли один з них заінтересований у збереженні таємниці про винахід та не подає заявку; права працівника на закордонне патентування, якщо роботодавець у такому патентуванні не заінтересований, режим правовідносин після припинення трудового договору. Покладання рішення вказаних питань на договір між працівником та роботодавцем не уявляється можливим у зв'язку з нерівністю сторін договору, залежністю працівника, тому повинно бути у найближчий час регламентовано спеціальним Законом України "Про службові винаходи".

Враховуючи загальну неплідготовленість судів до розгляду спорів, що пов'язані з винаходами, важливість професійного захисту прав саме працівника, доцільно створення поряд з Патентним судом України спеціального досудового органу - Ради з вирішення спорів про об'єкти інтелектуальної власності, що створюються працівниками. Для розгляду кожного спору, слідуючи практиці Франції, пропонується призначити двох засідателів: одного - представника об'єднань працівників, другого - роботодавців.

У роботі відмічається неповнота законодавства України про комерційну таємницю. Законодавством України введена кримінальна відповідальність за розголошення комерційної таємниці. Відомствами запропонований законопроект, де передбачена заборона на розголошення відомостей, що містять комерційну таємницю, протягом 3 років після звільнення працівника. В той же час не визначено поняття комерційної таємниці з урахуванням закордонного досвіду, інтересів працівника, умов приватизації та масового переходу працівників з однієї роботи на іншу. Доцільно законодавчо закріпити такі суттєві ознаки інформації, що складає комерційну таємницю, як її невідомість третім особам, те, що вона повинна бути об'єктом потрібних зусиль по захисту від розголошення. За угодою з працівником повинні розмежовуватися знання, досвід працівника до прийняття на роботу та перелік відомостей, що складають комерційну таємницю; передбачатися виплата працівнику винагороди за комерційне використання або невикористання результатів його робіт, що одержали статус комерційної таємниці. Відповідальність за розголошення комерційної таємниці повинна наступати лише, якщо це передбачено договором. Санкції до звільненого працівника не повинні застосовуватися, якщо буде доведено, що він був не в змозі знайти роботу, яка б відповідала його професійним

знанням, освіті та здібностям, де б не використовувалися відомості, що складають комерційну таємницю.

Аналіз роботи за контрактами в НАН України, закордонного досвіду дозволив сформулювати положення про можливість застосування контракту як інструмента створення взаємовигідних відносин адміністрації та працівника у використанні інтелектуальних цінностей; вдосконалення законодавства про контракти з метою подолання використання контрактної форми проти працівника. Такі положення включають нормативне закріплення двох типів контрактів: що укладається на невизначений строк з індивідуалізацією віносин та який укладається на визначений строк з гарантією продовження контракту за умовою забезпечення працівником фінансування робіт. Передбачено використання контрактів, що укладаються на визначений строк, у виняткових випадках з тривалістю не більше 1 року. Визначення принципів положень контракту з керівником робіт, що включає право керівника приймати на роботу працівників, укладати господарчі договори, самостійно організувати процес робіт, встановлювати розміри заробітної плати, порядок визначення диференційованих накладних витрат тощо.

Дослідження досвіду правового регулювання використання об'єктів інтелектуальної власності, що створюються за рахунок бюджетних коштів, свідчить, що в Україні таке регулювання практично відсутнє. За кордоном, зокрема у США, - це важливий інструмент комерціалізації розробок, що створюються у державних лабораторіях, стимулювання спільних досліджень уряду і приватного сектору.

Пропонується ввести спеціальне регулювання використання інтелектуальної власності, що створюється за рахунок бюджетних коштів. Його принциповими положеннями є: закріплення прав на використання інтелектуальних цінностей за організацією, автором. Відомство повинно мати право на одержання звіту про використання наукових результатів, що охороняються комерційною таємницею, винаходів, програмних засобів. Йому має належити право на видачу ліцензій, якщо: а) об'єкти інтелектуальної власності не використовуються організацією або ліцензіатом (особа, якій організація видала ліцензію на використання результатів НДДКР); б) організація або ліцензіат не розпочинають кроків з їх використання та заявнику (особа, яка звернулася з проханням про видачу ліцензій) відмовлено у видачі ліцензій або передачі прав. При фінансуванні робіт творчого колективу або окремої фізичної особи в угоді повинен детально описуватися розподіл прав та обов'язків між вказаними суб'єктами та організацією, через яку здійснюється виконання НДДКР.

Пропонується встановити відповідне правове регулювання використання власних наукових результатів організації (фізичних осіб), які необхідні для виконання бюджетних НДДКР. Закріпити умови та порядок видачі ліцензій органом державного управління та організацією; суттєві умови ліцензій; виключний характер передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності ненаціональним організаціям; регламентацію розгляду заявок на видачу ліцензій органом державного управління, організацією; порядок доступу до інформації про наявність об'єктів інтелектуальної власності, що створюються за рахунок бюджетних коштів, заінтересованим особам та інш.

У другому розділі досліджуються питання організаційно-правового забезпечення передачі технологій суб'єктам підприємницької діяльності. Розглянуто вдосконалення правового регулювання фінансування передачі технологій органами державного управління і організаційно-правове забезпечення передачі технологій підприємствам малих організаційних форм: малим підприємствам і кооперативам.

Аналіз розподілу обмеженого бюджетного та державного позабюджетного фінансування на прикладні дослідження, освоєння нових технологій та капітальні вкладення та відповідної компетенції міністерств та відомств показує, що а) нині є відсутній належним чином організований зв'язок між відомствами, які фінансують НДР, і відомствами, які здійснюють підтримку освоєння нових технологій та виділяють кошти на капітальні вкладення; б) відбір проектів здійснюється часто як складування проектів, які пропонуються на конкурс, за досить загальними напрямками з відсутністю гарантій, що будуть відібрані найбільш важливі проекти для держави і суспільства; в) державні науково-технічні програми не передбачають механізму широкого впровадження результатів програм.

Уявляється необхідним визначення та нормативне закріплення компетенції центральних відомств та регламентації їх взаємодії відповідно до вимог безперервної державної підтримки та моніторингу всього інноваційного циклу. При цьому джерела фінансування можливо було б розподілити таким чином: стадія НДР та розроблення конструкторсько-технологічної документації - кошти ДКНТПП, галузевих позабюджетних фондів. Доцільно, щоб ДКНТПП забезпечував, в основному, міжгалузеві розробки. Стадія формування обігових коштів, придбання окремого обладнання, проведення у малих обсягах реконструкції та модернізації, організація випуску серійної продукції (середні за вартістю проекти) - кошти Держіннофонду. Стадія проектних, будівельних та інших робіт, необхідних для запуску серійного виробництва, розширення

виробництва, створення підприємств з значними витратами - кошти Мінекономіки, комерційних банків. Значне розширення виробництва - приватні інвестори.

Суттєве значення має визначення повноважень центрального органу, який відповідає за проведення структурно-технологічного реформування та забезпечує координацію дій та моніторинг виконання проектів (аналог Міністерства міжнародної торгівлі та промисловості Японії).

При цьому в конкретні об'єкти державної підтримки доцільно включати проекти двох типів: 1. Фінансування "точок росту" (за Г.М. Найдюновим) - проектів, що мають найбільший міжгалузевий вплив, інвестування у які повинно призвести до ініціації подальшої інноваційної підприємницької хвилі, що багаторазово збільшує державний вплив. До таких проектів слід було б віднести як проекти, що задовольнятимуть загальнодержавні потреби у виробках, так і проекти, що дозволяють на основі існуючих результатів НДДКР, використання потенціалу підприємств здійснити відчутну експортну експансію. Порядок відбору таких проектів на рівні вищих органів державної влади, відомств та регіону повинен бути регламентований спеціальним нормативним актом, який також визначав би і порядок проведення, з урахуванням досвіду міжнародних тендерів, конкурсів на виконання цих проектів. 2. Підтримку прикладних досліджень у галузях, де в Україні є найбільш конкурентноздатні розробки з можливими результатами відповідно до пункту "1".

Процес формування і реалізації проектів освоєння нових технологій доцільно забезпечити спеціальними типовими комплексними законодавчими актами, де були б вказані критерії оцінки виробництва, вибору об'єктів для інвестування, порядок надання державних фінансових коштів та податкових пільг з метою перепрофілювання підприємств, юридичні санкції за порушення профіля роботи та інш. В кожному законодавчому акті повинен бути простежений весь ланцюжок інноваційного циклу аж до виходу кінцевої продукції.

В умовах широкого формування приватного сектора економіки особливого значення набуває закріплення за відомствами та розвиток таких їх функцій як аналітично-прогностична, інформаційна, консультативна, функцій координації, економічного впливу на освоєння нових технологій. Їх реалізація даватиме можливість спрямування недержавних підприємств на досягнення галузевих пріоритетів з використанням різних механізмів; інформування підприємств про результати НДДКР; фінансування на конкурсних засадах трансферу технологій для підприємств за рахунок позабюджетних коштів та спільного з підприємствами фінансування (аналог програми SBIR у США); координації капітальних вкладень державних і приватних підприємств у регіонах з метою

уникнення дублювання; розробки стандартів бізнес-планів та експертизи з визначенням технологічного рівня виробництва та продукції на фоні світових показників; надання системи відомчих послуг, які включають пошук альтернативних варіантів придбання іноземних технологій, маркетинг тощо.

До створення подібно до закордонних корпорацій сильної фірмової науки (процес, що може розтягнутися на невизначений строк), враховуючи необхідність проведення прикладних досліджень в інтересах галузевих приватних і державних підприємств, збереження потенціалу галузевих НДІ, КБ, доцільно встановити порядок обов'язкових відрахувань у позабюджетні фонди НДДКР не тільки для підвідомчих державних підприємств, але і приватних. Сформувати головні галузеві НДІ з своєю дослідно-виробничою базою, надати їм статус національних центрів прикладних досліджень з відповідним позабюджетним фінансуванням, наданням послуг як приватним, так і державним підприємствам. Інший варіант - створити у кожній галузі єдину галузеву асоціацію приватних підприємств з наданням за позабюджетні кошти послуг, що раніш були вказані для міністерств, та регламентацією зв'язків з відповідними галузевими фондами відомств.

Аналіз діяльності місцевих органів влади в Україні та іноземних державах у галузі підтримки передачі технологій свідчить про необхідність розподілу компетенції між центральними та місцевими органами виконавчої влади адекватно економічній ситуації в країні.

За кордоном при збалансованій економіці та наявності кредитного ринку головним завданням на регіональному рівні стає підтримка трансфера технологій для малих підприємств з метою випуску будь-якої конкурентоспроможної продукції.

Іншу схему управління, враховуючи наведене раніш, доцільно реалізувати в умовах України з акцентом на недопущення дублювання; об'єднання фінансових ресурсів регіону та центру для фінансування найбільш важливих проєктів; вкладання коштів в обмежене число регіонів з найбільш сприятливими умовами для здійснення проєктів та які виділяють для цього власні ресурси.

Досвід діяльності Держіннофонду України, а також аналогічних закордонних структур дозволяє уточнити функції центральних державних органів управління науково-технічного профілю по відношенню до регіональних структур управління. Доцільно нормативно закріпити такі функції: а) координація регіональних інноваційних та науково-технічних програм; виявлення дублюючих проєктів, проведення роботи по їх об'єднанню; відбір та спільне з відділеннями фінансування проєктів, які мають особливе значення для України; залучення коштів заінтересованих фінансових організацій, іноземних інвесторів, надання

відділенням правової, інформаційної допомоги; використання тимчасово вільних коштів відділень для фінансування інших проектів з формуванням у центральному управлінні резервного фонду повертання цих коштів; б) інформування регіональних відділень про фінансування проектів іншими відділеннями, про результати НДДКР, що виконуються міністерствами та відомствами, як для вибору найбільш перспективних НДДКР для подальшої реалізації, так і для того, щоб уникнути дублювання у фінансуванні робіт; в) надання допомоги у проведенні експертизи проектів, залучаючи, зокрема, експертів відповідної кваліфікації з інших регіонів, збільшуючи тим самим і об'єктивність експертизи; г) здійснення зв'язку регіональних відділень з вітчизняними та закордонними базами даних, що містять інформацію про виробників, продукцію підприємств, кон'юктуру, патентну, науково-технічну інформацію. Підготовка нормативних та методичних матеріалів для регіональних відділень, проведення навчання, формування через регіональні відділення системи послуг підприємствам.

У роботі обґрунтовується висновок, що 52 галузевих позабюджетних фондів НДДКР та освоєння нових технологій міністерств і відомств, 27 регіональних відділень Держіннофонду, а також інноваційні фонди комунальної власності при місцевих органах влади, що формуються, створюють можливість реалізації єдиної системи підтримки нововведень, яка поєднує галузевий та регіональний аспект. Наведені пропозиції про створення правового механізму формування загальнодержавних та галузевих науково-технологічних програм з урахуванням регіональних програм і проектів, їх координації.

В дисертації досліджується досвід створення малих інноваційних підприємств та науково-технічних кооперативів у Національній академії наук України в 1989-1995 р.р., практика державного регулювання передачі технологій малим та середнім підприємствам (далі МСП) у США, Франції, Швеції та інш. країнах, досвід роботи технологічних інкубаторів. Особлива роль венчурних МСП у впровадженні нових технологій свідчить про доцільність: а) введення відомчого конкурсного фінансування проектів по освоєнню нових технологій, які пропонуються МСП, з використанням єдиних у всіх відомствах організаційних стандартів проведення конкурсів і публікацією результатів фінансування; б) регламентації створення МСП державними науковими організаціями та визначення і нормативне закріплення принципів взаємовідносин з такими підприємствами; надання права державним науковим організаціям створювати МСП на основі об'єктів інтелектуальної власності, власних господарчих коштів; в) перетворення нерентабельних КБ, СКТБ, ДВ та таких, що неефективно використовуються, у галузеві (міжгалузеві) технологічні інкубатори. Нормативно урегулювати діяльність цих структур, що спрямована на "зрощування" на

площах КБ, ДВ протягом 2-3 років перспективних підприємств з реалізацією пріоритетних для держави, галузі проєктів; створення конструкторських, інформаційних та інш. підрозділів з обслуговування цих підприємств.

Запропонована концепція створення наукоємних МП та НТК держаними науковими установами. Викладені положення проєкту відповідного нормативного акту, що спрямовані на забезпечення створення в установах умов роботи на рівні умов у МП, НТК; на зменшення переходу фахівців із установ у МП; перешкодження безоплатного використанню малими підприємствами інтелектуальних цінностей та обладнання установ; перетинання конфліктів між адміністрацією та керівниками структурних підрозділів у разі незгоди адміністрації на створення керівником венчурного підприємства.

У третьому розділі досліджуються питання державного регулювання імпорту та експорту технологій. Показано, що для країн, які мали подібні з Україною умови, можливо виділити два етапи правової політики по відношенню до імпорту технологій. Перший - період становлення національної економіки (Південна Корея, Японія), формування (Індія) середнього класу, проведення структурно-технологічних перетворень, що пов'язано з жорстким регулюванням технологічного імпорту, іноземних інвестицій, їх спрямуванням у вузькі, вигідні для країни галузі з метою забезпечення технологічного та валютного балансу. На другому етапі - етапі розвинутої національної економіки, держава послаблює режим заборони зі збереженням однак певних засобів контролю за розміром роялті (дивидендів), які перераховуються за кордон, спрямованістю інвестицій. Такі заходи характерні для цілого ряду держав (Греція, Франція, Мексика, Кітай, Швеція, Австрія, Чілі та інш.).

В Україні прийняті у 1991-1993 р.р. законодавчі акти про іноземні інвестиції повністю відкрили ринок для іноземного інвестора. Це може привести до переорієнтації національного споживача на імпортні закупки, незатребуваності, порушення національних виробництв, залежності від іноземних комплектуючих; до інвестицій в непріоритетні, енергоємні галузі та інш. В роботі на основі рекомендацій ЮНКТАД, ЮНІДО, досвіду правового регулювання імпорту технологій у зарубіжних країнах запропонована концепція законодавчого акту про імпорту технологій та іноземні технологічні інвестиції, що відповідає, з точки зору дисертанта, інтересам технологічної незалежності України. Її принциповими моментами є припинення імпорту застарілих технологій, обладнання низької якості, технологій, що вже є в країні; аналіз відповідними державними органами економічної обґрунтованості роялті (дивидендів); введення обмежень строків договорів на імпорту технологій;

визначення положень, які повинні включатися в договори та включення яких є неприпустимим; здійснення державної реєстрації договорів, моніторингу за їх реалізацією та інш.

Відмічається, що доля у загальному експорті сировини, матеріалів, напівфабрикатів, споживчих товарів складала в 1989 р. 70%, в 1994 р. - біля 85 %. Україна, таким чином, тривко входить у світовому розподілі праці в число країн з найменш престижною та малопробитковою структурою експорту.

З урахуванням досвіду азійських держав, які успішно реалізували політику нарощування експорту, наводиться перелік заходів, реалізація яких могла б вплинути на зміну ситуації. Такі заходи включають: оцінку у плануванні індустріальної структури кожного підприємства з точки зору його експортної значимості, енерговитрат; підтримку підприємств з високим рівнем доданої вартості продукції, що випускається; адресне кредитування за рахунок централізованих ресурсів; реалізацію заходів у відношенні "заходящих" галузей (металургія, видобування вугілля та інш.); сприяння підприємствам, які одночасно поставляють одну й ту ж саму продукцію як на внутрішній, так і на зовнішній ринок. Надання національного пріоритету створенню державної системи кон'юктурної інформації, оглядів про національні та закордонні ринки технологій та результатів НДДКР; формування вертикально інтегрованих структур, які могли б скласти конкуренцію зарубіжному виробнику.

Уявляється доцільним утворення межгалузевого державного органу типу Ради з питань індустріальної структури Японії, рішення якого були би визначальні у галузі оцінки технологічного та експортного потенціалу підприємств, а також з визначення пріоритетів щодо надання державних кредитів та субсидій.

У четвертому розділі досліджуються правові питання податкового та кредитного стимулювання передачі технологій. Аналіз законодавства у галузі оподаткування та практики його застосування свідчить про відсутність в Україні скільки-небудь цілісного податкового регулювання передачі технологій, випадковий характер окремих пільг, відсутність аналізу їх ефективності, про зведення за умовами оподаткування наукових організацій до комерційних структур. З урахуванням практики податкового регулювання технологічного оновлення у Канаді, США, ФРГ, Франції, Японії та інших країнах запропонована концепція модельного законодавчого акту про податкове стимулювання передачі технологій. Концепція, зокрема, включає визначення податкового статусу безпробиткових (некомерційних) організацій. Фінансові надходження таких установ доцільно розподілити на: а) кошти, що вважаються

доходом від підприємницької (комерційної) діяльності, яка не пов'язана з основною діяльністю установи. Такі доходи оподатковуються на загальних підставах. До них застосовується загальна система пільг; б) кошти, що не вважаються доходом установи та включають фінансування, яке надходить на виконання НДКР, придбання обладнання, матеріалів, модернізацію, розширення із бюджету, позабюджетних державних фондів, від підприємств та організацій, а також добровільні пожертвування, роаялті. Необхідним є введення сертифікації установ, які претендують на пільги.

Обґрунтування необхідності використання, крім прийнятих у національному законодавстві загальних податкових пільг, і конкретних податкових, амортизаційних пільг для вузького переліку важливих для держави проектів та продукції; введення податкового пресингу неперіоритетних виробництв та виробів.

Обґрунтування доцільності з метою ефективного оподаткування закріплення на рівні закону визначення типів наукових організацій, понять "науково-дослідна", "дослідно-конструкторська" та інш. робота, "дослідна" продукція, "прогресивна" технологія, "нова" продукція, "модернізація", "реконструкція" та інш. Введення пільгового режиму реконструкції, модернізації, імпорту обладнання за умовою відповідності технологій та техніки сучасному рівню, що повинно підтверджуватися відповідною сертифікацією. Створення пільгового режиму фінансування венчурного капіталу тощо.

Аналіз стану кредитування передачі технологій в Україні, країнах СНД, США, ФРН, інших країнах свідчить про два типи економічної ситуації у галузі кредитування передачі технологій та відповідного правового регулювання. У розвинених країнах при наявності ринку довгострокових кредитів під контролем держави залишається фінансова підтримка малих високотехнологічних підприємств, підтримка передачі технологій із безприбуткових організацій у промисловість, кредитування перспективних структурно-технологічних перетворень.

Особливість кредитного ринку України, інших країн СНД - відсутність довгострокових кредитів, що необхідні для розвитку виробництва. Порядок обмеженої державної кредитної підтримки підприємств не передбачає фінансування саме "точок росту". Кошти спрямовуються за досить широкими напрямками. Відсутня інформація про ефективність кредитування, його новозапроваджувальний рівень. Уявляється доцільним створення спеціальної кредитної установи по фінансуванню структурно-технологічних змін у економіці з концентрацією у ній державних коштів, що спрямовуються на капітальні вкладення, а також державних кредитних ресурсів; нормативне закріплення (з

урахуванням практики проведення міжнародних тендерів) порядку видачі субсидій та кредитів. Такий акт встановлював би обов'язкові конкурсні засади розподілу коштів для всіх проєктів; порядок визначення ставок кредитування; обов'язковість публікацій результатів конкурсів та результатів виробничої діяльності підприємств, що кредитуються; можливість для конкуруючих організацій опротестовувати в суді рішення конкурсної комісії як неефективне.

У висновках наведені загальні підсумки дослідження, сформульовані основні теоретичні та практичні положення дисертації.

Розгляд організаційно-правового забезпечення на окремих етапах передачі технологій, а також методів державного регулювання загальних для всіх етапів дозволив запропонувати створення комплексу взаємопов'язаних нормативних актів у сфері передачі технологій, що стосуються адміністративних, трудових, фінансових та цивільних правовідносин та включають:

- акти, що спрямовані на вдосконалення діяльності органів державного управління: закон про реалізацію технологічних проєктів, що є типовим для проєктів у різних галузях; закон про підтримку інноваційного підприємництва; акт про порядок визначення пріоритетів та проєктів у галузі НДДКР та передачі технологій, що потребують державної підтримки, та проведення конкурсів на виконання цих проєктів; акт, який регламентує координацію відомствами фінансування проєктів по передачі НДДКР; акт про порядок надання довгострокових державних кредитів та субсидій для реалізації інвестиційних проєктів, а також про оцінку ступеня добавленої вартості продукції, що планується до випуску, її експортної значимості; акт про використання об'єктів інтелектуальної власності, що створюються за рахунок бюджетних коштів; акт про перетворення збиткових КБ, СКТЬ, ДВ у технологічні інкубатори венчурних підприємств; доповнення державної статистичної звітності показниками про виробництво наукоємної, високотехнологічної продукції, ступінь технологічної новизни виробничих ліній, що використовуються та вводяться у дію; акт про створення єдиної міжгалузевої системи надання інформації про результати НДДКР, зарубіжні технологічні тенденції;

- акти у галузі передачі технологій між автором та роботодавцем та юридичними особами: закон про службові винаходи; закон про договори на передачу технологій; доповнення та зміни законодавства про роботу за контрактом спеціалістів та науковців, законодавства про комерційну таємницю;

- зміни та доповнення податкового законодавства про стимулювання передачі технологій, податковий статус безприбуткових організацій; закон про імпорту технологій та іноземні технологічні інвестиції.

Д-р І. В. Стефанюк
Акт України

Основні положення дисертації викладені у таких працях:

1. Малые предприятия в науке.- К., 1991 (2.8 др.арк.).
2. Интеллектуальная собственность в Украине: права автора, организации, государства.- К., 1995 (3.4 др. арк.).
3. Налоговое регулирование развития науки и технологий в Украине.-К., 1995 (у співавторстві з В.А. Корніловим, 3.5 др. арк.).
4. Нові форми інноваційної діяльності // Вісник АН України.1990.- N 2.- С. 48-50.
5. Використання нових форм організації досліджень та впровадження // Звіт про діяльність Академії наук України.- К., 1992.- С. 24-26; К., 1993.- С. 27-29.
6. Рекомендації щодо застосування контрактної системи організації та оплати праці в Академії наук України. Контракт з керівником робіт, керівником структурного підрозділу.- К., 1992.20 с.
7. Питання вдосконалення державного керівництва інноваційною діяльністю та її правового забезпечення // Матеріали науково-практичної конференції "Правова система України: теорія і практика.- К., 1993.- с. 168-169.
8. Zentren in der Ukraine //ADT-INFO. "Arbeitsge Menschafft Deutscher Technologie and Grunderzentren".- N 21, Berlin,1993.P.3.
9. Recent activities in the Ukraine // Newsletter of the International Work Group Innovation Centres in Eastern and Central Europe.- Berlin.,1993.- N 10. - P. 2.
10. Контрактні правовідносини у науці // Право України.1994.- N 5-6.- С. 22-24.
11. Виконавча влада та технологічне оновлення виробництва // Матеріали науково-практичної конференції "Проблеми реформування державної влади: конституційні та управлінські аспекти".- К., 1995.- С. 147-148.
12. The system of Innovation Entrepreneurship Promotion in Ukraine // International Conference "Technology and Business Incubation Centres in Central and Eastern Europe and their role for Innovation. Entrepreneurship and East-West Cooperation, Berlin, 1995.- P. 150-155.

Kapitsa Y.M. The Questions of Organization and Law Regulation of the Tehnology Transfer in Ukraine.

The dissertation (manuscript) for obtaining a scientific degree of the candidate of science (Law) on the Speciality 12.00.02.- State Law and Management; State Formation; Administrative Law; Financial Law. The V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kiev, 1995.

The objective of the thesis is to study organizational and legal mechanisms of technology transfer. Following questions are discussed. The transfer of the rights on employee inventions, trade secrets. The use of intellectual property objects, created at the expense of government. The financement of introduction of scientific results by state bodies. The transfer of technologies to SME. Import and export regulation of technology transfer. Tax and credit legislation in that field.

The proposals to improve law acts in the sphere of technology transfer are made.

Капица Ю.М. Вопросы организационно-правового регулирования передачи технологий в Украине.

Диссертация (рукопись) на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 - государственное право и управление; государственное строительство; административное право; финансовое право. Институт государства и права им. В.М. Корецкого Национальной академии наук Украины, Киев, 1995 г.

В диссертации исследуются вопросы организационно-правового регулирования передачи технологий. Рассматривается передача прав на изобретения между работником и работодателем; правовой режим интеллектуальной собственности, создаваемой за счет государственных средств; правовое обеспечение финансирования органами государственного управления передачи технологий; передача технологий малым предприятиям; вопросы экспорта, импорта технологий. Исследуются вопросы налогового и кредитного регулирования передачи технологий. Сформулированы предложения по совершенствованию правового регулирования передачи технологий и государственного управления в этой области.

Ключові слова: державне управління, передача технологій, інтелектуальна власність, оподаткування, кредитування.

446446

AB 33.307